GEÇMİŞLE GELECEK ARASINDAKİ BOŞLUK

Hannah Arendt

Notre héritage n'est pas précédé d'aucun testament - "bize kalan bu miras herhangi bir vasiyetnameye dayanmıyor" - Fransız şair ve yazarı René Char'ın, **résistance**'la geçen dört yılın bütün bir Avrupalı yazar ve aydınlar kuşağı için kazanmış olduğu anlamı şaşılacak bir dik sözlülükle özetleyen aforizmalarının belki de en şaşırtıcısıdır bu.[1] Fransa'nın onlar açısından hiç beklenmedik şekilde çöküşü ülkelerinin politik sahnesini göz açıp kapatıncaya kadar boşaltıp meydanı sahtekârların ve budalaların kukla dansına bırakınca, normal koşullarda Üçüncü Cumhuriyetin resmî işlerine asla karışmamış olan bu adamlar, sanki bir vakuma kapılmışcasına kendilerini politikanın içinde bulmuşlardı. Böylece, hiç tahmin etmedikleri ve muhtemelen bilinçli eğilimlerine de aykırı bir biçimde, ister istemez, öyle bir kamu oluşturdular ki ülke meselelerinde sözü edilmeye değer ne varsa hepsi de -bürokrasinin donanımlarından ve dostun düşmanın gözünden ırak- bu alan içinde söze ve eyleme düküldü.

Uzun sürmedi bu. Birkaç yıl sonra, başlangıçta "yük" olarak gördükleri şeyden kurtarılıp, ağırlıksızlığını ve ehemmiyetsizliğini artık bildikleri şahsi meselelerine bir kez daha savrulmuş buldular kendilerini; bir kez daha "gerçekliğin dünyası"yla aralarına kendisinden başka hiçbir şeyi merkez almayan bir özel yaşamın **épaisseur triste**'i, "kederli yoğunluğu", girdi. Ve eğer "ta kökenlerine, en doğal davranışlarına dönmeyi" reddediyorlarsa gidebilecekleri tek yer, ortak düşmanın yenilgisinden sonra siyasi arenayı yeniden hükmü altına alıp eski silah arkadaşlarını fraksiyon bile denemeyecek sayısız kliklere bölen ve bir kalem-kâğıt savaşının sonsuz polemikleriyle entrikalarına boğan o eski, boş ideolojik çatışmaydı. Char'ın gerçek savaş henüz sürerken tahmin ettiği, gâyet açıkça öngördüğü şey -"Eğer kurtulursam, biliyorum ki bu aslî yılların havasından kopmak, hazinemi (içime gömmek değil) sessizce reddetmek zorunda kalacağım"- gerçekleşmiş, hazinelerini kaybetmişlerdi.

Neydi bu hazine? Bizzat onların düşündüğü biçimiyle, birbirine bağlı iki ayrı parçadan oluştuğu söylenebilir: görmüşlerdi ki, "Rezistansa katılan kendisini **buluyor**", "gayrı iradî, çıplak bir tatminsizlik içinde [kendini] aramak"tan kurtuluyor, kendisini "samimiyetsizlik"le, "mızmız ve kuşku-

Yazarın "Between Past and Future" kitabının önsözünden çevrilmiştir. Kitaptaki yazıların tanıtıldığı son bölüm hariç metnin tümüdür.

cu bir hayat oyuncusu" olmakla itham etmekten vazgeçiyor, "çıplaklığı" göze alabiliyordu. Bu çıplaklık içinde, -gerek toplumun üyelerine atfettiği, gerekse bireyin topluma karşı geliştirdiği psikolojik tepkileriyle bizzat ürettiği- bütün maskelerden arınmış oldukları bu anda, hayatlarında ilk kez özgürlüğün bir hayaleti görünmüştü gözlerine. Bunun sebebi de, kuşkusuz, zorbalığa ve zorbalıktan da beter şeylere karşı harekete geçmiş olmaları değil (çünkü bu kadarı Müttefik ordularındaki her asker için geçerliydi), "meydan okumaları", insiyatifi kendi ellerine almaları ve böylelikle de, bilmeden, hatta farkına bile varmadan, özgürlüğün ortaya çıkabileceği o kamuyu kendi aralarında yaratmaya başlamış olmalarıydı. "Bir arada yediğimiz her yemeğe özgürlük de davetlidir. Koltuğu boş kalır, ama yeri hazırdır."

Avrupalı Rezistansçılar hazinelerini kaybeden ne ilk ne de son adamlardır. Siyasal bakımdan modern çağın en özlü hikâyesini özetleyen devrimler tarihi -Philadelphia, 1776 yazı ve Paris 1789 yazından Budapeşte, 1956 sonbaharına kadar- asırlık bir hazineyi konu alan bir mesel gibi de düşünülebilir. Birbirinden son derece farklı durumlarda birdenbire, hiç beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan, sonra da daha başka bir takım esrarlı koşullar altında sanki bir serapmışcasına kayboluveren bir hazinedir bu. Gerçekten de, bu hazinenin zaten bir gerçeklik değil serap olduğunu, maddi bir şeyle değil bir hayaletle karşı karşıya bulunduğumuzu düşündürecek bir sürü geçerli sebep vardır; bu sebeplerin başında da, hazinenin hâlâ isimsiz olması gelir. Uzayda değil de dünyada, ve insanoğlunun dünya üzerindeki meselelerinde, hiçbir şey var mıdır ki bir ismi bile olmasın? Tek boynuzlu atlar ve peri padişahları bile devrimlerin kayıp hazinesinden daha fazla gerçekliğe sahiptir neredeyse. Gelgelelim, bu çağın başlarına, özellikle de başlangıcından yirmi-otuz yıl öncesine dönüp bakacak olursak şaşırarak görürüz ki, bu hazinenin onsekizinci yüzyılda Atlantik'in her iki yakasında da bir ismi, çoktan unutulmuş ve -insana öyle geliyor ki- hazinenin kendisinden bile önce kaybolmuş bir ismi vardır. Amerika'da bu isim kamusal mutluluktur ve "erdem", "ihtişam" gibi içkin çağrışımlarıyla, Fransa'daki karşılığı olan kamu özgürlüğü kadar anlaşılmaz bir isimdir; her iki durumda da işimizi zorlaştıran şey, ağırlık noktasının kamuda olmasıdır.

Bütün bunlar bir yana, şair bu miras bize herhangi bir vasiyetnameyle bırakılmadı derken, kayıp hazinenin isimsizliğinden hareket etmekte. Vasiyetname, mirasçıya nelerin kendi hakkı olduğunu söyleyerek, geçmiş mülkiyeti bir geleceğe aktarır. Eğer bir vasiyetname, veya metaforun açık haliyle -seçen ve adlandıran, aktaran ve koruyan, hazinelerin yerini gösteren ve değerini biçen- bir gelenek yoksa zaman içinde iradî bir süreklilik ve dolayısıyla da, insanî terimlerle, ne bir geçmiş ne bir gelecek göremeyiz, görünürde bir tek dünyanın ebedî değişimi ve üzerinde yaşayan canlıların biyolojik

evreleri kalır. Yani hazine tarihsel koşullar yüzünden ve gerçeklikle yıldızı barışmadığı için değil, onun ortaya çıkışını veya gerçekliğini öngören bir gelenek olmadığı, herhangi bir vasiyetnameyle geleceğe aktarılmadığı için kayboldu. Her halükârda, siyasal gerçeklik açısından belki de kaçınılmaz olan bu kayıp, unutmayla, yalnız mirasçıları değil, deyim yerindeyse oyuncuları, tanıkları, kısacık bir an için hazineyi avuçlarında tutmuş olanları, kısacası bizzat yaşayanları da etkileyen bir hafıza kaybıyla hitama erdi. Çünkü düşünce biçimlerinin en önemlilerinden de olsa yalnızca biri olan hatırlama, önceden oluşturulmuş bir ilinti çerçevesi olmadı mı çaresiz kalır ve pek nadir durumlar dışında, tamamen bağıntısız bir şeyi akılda tutmak mümkün değildir. Bu yüzden, hazinenin nasıl bir şey olduğunu ilk unutanlar, bir zamanlar ona sahip olmuş olanlardan başkası değildi. Hazine ellerindeyken öylesine tuhaf bulmuşlardı ki onu, nasıl adlandıracaklarını bile bilememişlerdi. Ama o sırada bu onları rahatsız etmemişti; hazinelerini bilmeseler de, yaptıkları şeyin anlamını ve bunun zaferin veya yenilginin ötesinde olduğunu gayet iyi biliyorlardı: "Yaşayanlar için bir anlamı olan eylem, sadece ölüler için değer taşır, sadece onu miras alıp sorgulayanların zihninde tamamlanır." Ülkenin bütünüyle kurtuluşunun o zaten yok olmaya mahkûm, küçük, gizli özgürlük adacıklarını neredeyse otomatik olarak yok etmesiyle başlamadı trajedi; miras alıp sorgulayacak, hakkında düşünüp hatırlayacak herhangi bir zihnin bulunmadığının ortaya çıkmasıyla başladı. Mesele şu ki, gerçekleşen her olayın ardından şimdi hikâyeyi anlatacak ve ne anlama geldiğini aktaracak olanların zihinlerinde muhakkak mevcut olması gereken "tamamlanma"ya ulaşamamışlardı; eylemi izleyen bu düşünsel tamamlanma, hatırlamanın mümkün kıldığı bu dile getirme olmayınca da, anlatılacak hikâye kalmadı.

Bu durumda aslında yeni pek bir şey yok. Mantık, düşünce ve rasyonel söylem karşısında, coşkun öfke patlamalarına kimbilir kaç kez tanık olduk. Düşünceyle gerçekliğin yollarının ayrılmış olduğunu, düşüncenin opaklaşıp gerçekliğin ışığını geçirmez hale geldiğini, ve tıpkı kendi merkezine odaklanan bir daire gibi, olaya odaklanmaktan çıkan düşüncenin ya hepten anlamsızlaşmak ya da somut bağıntılarını tümüyle yitirmiş eski gerçekleri ısıtıp ısıtıp ortaya atmak durumunda kalacağını kendi tecrübelerinden bilen insanların doğal reaksiyonlarıdır bunlar. Bu belanın önceden kestirilme tarzına bile yabancı değiliz artık. Tocqueville radikal değişikliklerle dolu yüzyılı aşkın bir süre sonra hâlâ klasik sayılan bir eser yazacak derecede mükemmel tasvir ve tahlil ettiği Yeni Dünya'dan döndüğünde, Char'ın olayın ve eylemin "tamamlanması" diye adlandırdığı şeye ulaşamamış olduğunun bilincindeydi; ve Char'ın "Bize kalan bu miras herhangi bir vasiyetnameye dayanmıyor"u, Tocqueville'in "Geçmiş geleceğe ışık tutmaktan vazgeçeli beri, insan zihni karanlıkta geziyor"[2]unun bir çeşitlemesidir sanki. Fakat bildiğim kadarıyla bu sıkıntının yegâne kesin tanımı, Franz Kafka'nın bir mese-

linde yer alıyor. Kafka'nın (belki de bu bakımdan edebiyatta eşsiz) gerçek paraboller olan bu meselleri olayın kenarlarına ve çevresine düşen bir ışık gibidir; ama bu ışık dış görünümü aydınlatmaz da, sanki röntgen ışınıymışcasına iç yapıyı, yani burada zihnin gizli süreçlerini açığa vurur.

Sözünü ettiğim mesel şöyle:[3]

> İki karşıtı var adamın: Birincisi arkadan, kökenden geliyor üzerine. İkincisi önündeki yolu tutmuş. O her ikisiyle de savaşıyor. Evet, gerçi birincisi onu ileri itmek istediği için ikincisiyle savaşını destekliyor, ve aynı şekilde ikincisi de onu geriye sürdüğüne göre birincisiyle savaşında yardımcı oluyor. Ama bu yalnızca teorik olarak böyle. Çünkü ortada yalnızca iki karşıt değil, adamın kendisi de var ve onun aslında ne istediğini kim bilebilir? Fakat rüyalarında, kimsenin bakmadığı bir anda -ki bunun için gelmiş geçmiş tüm gecelerden daha karanlık bir gece gerekirdi- savaş hattından dışarıya atlayıp, savaş tecrübesi sayesinde, karşıtlarının birbirleriyle savaşında hakemlik görevine terfi ettirildiğini görüyor.

Bu meselin anlattığı ve nüfuz ettiği olay, konunun iç mantığı bakımından, René Char'ın aforizmasında hülasa edilen olayları takip etmektedir. Hatta, tam da bu aforizmanın olaylar dizisini adeta boşlukta asılı bıraktığı noktadan yola çıkmıştır. Kafka'nın savaşı eylem sürecinin sona erdiği ve bu eylemin sonucu olan hikâyenin "onu miras alan ve sorgulayanların zihinlerinde" tamamlanmayı beklediği yerde başlar. Zihnin görevi olup bitenleri anlamaktır ve, Hegel'e göre, anlamak insanın gerçeklikle uzlaşma yoludur; aslî olarak dünyayla barışmayı hedefler. Gel gör ki, zihin barışı ve uzlaşmayı sağlayamadı mı, bir anda kendisine özgü bir savaşın içinde bulur kendini.

Ne var ki, tarihsel açıdan, modern zihnin gelişimindeki bu aşamanın, en azından yirminci yüzyılda, bir değil iki öncülü birden olmuştur. Burada Rene Char tarafından temsil edilen kuşağın edebî uğraşlardan eylem koşullarına savrulmasından bir süre önce, yaşça onlardan pek az büyük bir başka kuşak felsefî belirsizliklerin çözümünü siyasette aramış ve düşünceden kaçıp eyleme sığınmayı denemişti. Böylece bizzat kendilerinin varoluşculuk diye adlandırdıkları şeyin sözcüsü ve yaratıcısı haline gelen kuşaktı bu; çünkü varoluşculuk, en azından Fransız varoluşculuğu, her şeyden önce çağdaş felsefenin belirsizliklerinden eyleme sorgusuzca bağlanmaya kaçıştır. Ve, yirminci yüzyılda, entellektüel diye adlandırılanlar -yazarlar, düşünürler, sanatçılar, edebiyatçılar, ve saire- kamu alanına ancak devrim zamanında girebildikleri için, Malraux'nun (**İnsanın Durumu**'nda) dediği gibi, devrim "bir zamanlar ebedî hayata atfedilen rolü" üstlendi: "Onu yapanları kurtarır" oldu. Felsefecinin felsefeye isyanı olan varoluşculuk, felsefenin

siyaset alanında kendi kurallarını uygulamaktan aciz olduğunun anlaşılmasıyla çıkmadı ortaya; siyaset felsefesinin Plato'ya da yabancı gelmeyecek olan bu başarısızlığı neredeyse Batı felsefe ve metafizik tarihi kadar eskidir çünkü. Hatta, felsefenin Hegel ve tarih felsefesi tarafından ona atfedilen görevi, yani çağdaş dünyayı bugünkü durumuna getiren olayları ve tarihsel gerçekliği anlamak ve kavramsal olarak özümsemek görevini yerine getirmekten de aynı derecede aciz olduğunun anlaşılmasıyla da doğmadı varoluşculuk. Ama, eski metafizik soruların anlamsızlığı kanıtlanınca, başka bir deyişle, çağdaş insanın artık zihninin ve düşünce geleneğinin -kendi çetrefilliklerine yanıtlar bulmak bir yana- yeterli ve anlamlı sorular bile üretemediği bir dünyada yaşamakta olduğunun bilincine varmaya başlamasıyla birlikte, durum umutsuz bir hal aldı. Bu buhranlı anda, olaylara dahil ve bağlı olma, **engagée** olma niteliğiyle eylem, sorunlara çözüm getirmeyi değilse de, Sartre'ın dediği gibi bir **salaud** olmaksızın, ikiyüzlülük etmeksizin bu sorunlarla birlikte yaşama imkânını vaad ediyor gibiydi.

İnsan zihninin, kimbilir hangi nedenle, görevini gereğince yerine getiremez olduğunun keşfedilmesi, hikâyenin deyim yerindeyse ilk perdesini oluşturmaktadır. Burada kısaca da olsa bundan söz ettim, çünkü bunu izleyen olayların kendine özgü ironisini ancak böyle anlayabiliriz. René Char Rezistans'ın son aylarında, kurtuluşun -buradaki bağlamda, eylemden kurtuluşun- ufukta iyice belirginleşmiş olduğu bir anda, hayatta kalanları düşünceye davet ederek bitirmişti yazılarını. Ve en az bir önceki kuşağın eyleme çağrısı kadar telaşlı ve tutkulu bir çağrıydı bu. Yüzyılımızın tarihinin, tarihçiyi kuramlar ve tavırlar zincirine kelimesi kelimesine sadık kalmak zorunda bırakan bir kuşaklar dizini biçiminde değil de, tek bir adamın biyografisi biçiminde yazıldığını varsayalım. İnsanların zihinlerinde neler olup bittiğini ancak kaba hatlarıyla ve metaforik bir biçimde dile getirmeyi hedefleyen böyle bir biyografi, bu adamın önce düşünceden eyleme kaçması, sonra da eylemin (daha doğrusu eylemde bulunmuş olmasının) onu tekrar düşünceye itmesiyle, 360 derecelik iki ayrı zihinsel dönüş yapmak zorunda kaldığını gösterecektir. Bu arada, düşünce yapılan bu çağrının bazen tarihsel zamanda kendisine bir yer açıveren o tuhaf ara dönemde gerçekleştiğini de kaydetmeden geçmeyelim. Yalnız ileriki yıllarda konuya eğilen tarihçilerin değil, bizzat yaşayanların, oyuncuların ve tanıkların da bütünüyle geçmiş olgular ve gelecek olgular tarafından belirlenen bir zaman aralığının bilincine vardıkları bir dönemdir bu, ve hakikat ânının bu zaman aralıklarında gizli olduğu tarihte sık sık görülmüştür.

Şimdi, kronolojik bakımdan değilse de konunun mantığı bakımından en son ve (deyim yerindeyse) en ileri konumda bulunan Kafka'ya dönebiliriz. (Ölümünden bunca yıl sonra bile günden güne artmaya devam eden ünüyle bir 'yazarların yazarı' olarak kendini iyice kabul ettirmiş bulunan Kafka,

hâlâ çözülmemiş bir bilmecedir; bu bilmecenin özünde de, deneyimle düşünce arasındaki oturmuş ilişkinin nefes kesen bir biçimde tersine çevrilmesi yatar. Bizler dramatik eylem ve somut detay zenginliğini belirli bir gerçekliğin deneyimiyle bağdaştırmayı, zihinsel süreçlereyse intizam ve sarahatlerinin bedeli olarak renksiz bir soyutluk yakıştırmayı çok doğal buluruz; oysa Kafka, sırf ruhsal muhayyile ve zekâ gücüyle, son derece küçük, yalın ve "soyut" bir deneyimden, sarahatinden hiçbir şey kaybetmediği halde "gerçek" yaşamı karakterize eden tüm zenginlikleri, çeşitlilikleri ve dramatik unsurları da içeren bir düşünsel-manzara yaratmıştır. Düşünmeyi gerçekliğin en canlı ve hayatî parçası olarak gördüğü için geliştirmiş olduğu olağanüstü öngörü yeteneği, tarihte bir örneğine rastlanmayan ve önceden tahmin edilmesine imkân bulunmayan olaylarla dolu kırk yıla yakın bir süre sonra, bugün bile bizleri şaşkına çeviriyor.) Hikâye benzersiz bir yalınlık ve kısalıkla zihinsel bir olgu, deyim yerindeyse, bir düşünsel-olay aktarmakta. Sahne, geçmişle geleceğin kuvvetlerinin birbiriyle çarpıştığı bir savaş alanı; bu kuvvetlerin arasında da, Kafka'nın "o" diye adlandırdığı, ve eğer yerini korumak istiyorsa her iki kuvvetle de savaşmak zorunda olan adam var. Dolayısıyla, aynı anda iki, hatta üç savaş cereyan etmekte: "onun" karşıtları arasındaki savaş, ve aradaki adamın her biriyle ayrı ayrı savaşı. Ne var ki, ortadaki savaş da tamamen adamın mevcudiyetinden kaynaklanıyor gibi görünmekte; çünkü, insana öyle geliyor ki, arada adam olmasa geçmişle geleceğin kuvvetleri birbirlerini çoktan bertaraf etmiş ya da ortadan kaldırmış olurlardı.

Burada ilk dikkati çeken şey, geçmişin, neredeyse bütün metaforlarımızda olduğu gibi insanın omuzlaması gereken bir yük ve geleceğe doğru yürüyen canlıların silkinip kurtulabileceği, hatta kurtulmak zorunda olduğu ölü bir ağırlık olarak değil, tıpkı gelecek -"geleceğin dalgası"- gibi bir kuvvet olarak görülüyor olması. Faulkner'ın sözleriyle, "Geçmiş asla ölü değildir, hatta geçmiş bile değildir." Dahası, ta kökene kadar uzanan bu geçmiş bizi geriye çekmiyor, ileriye itiyor; geçmişe doğru iten şeyse, alışık olduğumuzun aksine, gelecek. Her zaman geçmişle geleceğin arasındaki aralıkta yaşayan insanoğlunun bakış açısından, zaman bir süreklilik, kesintisiz bir akış değildir; ortası, yani "onun" durduğu nokta kopuktur; ve "onun" mevzisi de bizim çoğunlukla anladığımız biçimiyle şimdiki zaman değil, varlığını "onun" sürekli savaşmasına, "onun" geçmişe ve geleceğe karşı koymasına borçlu olan bir zaman boşluğudur. Nötr zamanın akışı yalnızca insan zamana saplandığı için, ve yalnızca o mevzisini koruduğu ölçüde, kiplere ayrılır; bu saplanma -Augustinci bir tarzda söyleyecek olursak, başlangıcın başlangıcı- zaman sürekliliğini kuvvetlere böler ve bu kuvvetler de onlara yön kazandıran parçacık ya da kütleye odaklanmış oldukları için Kafka'nın tanımladığı biçimde birbirleriyle savaşmaya ve insan üzerinde etkide bulunmaya başlarlar.

Sanırım Kafka'nın verdiği anlamı saptırmadan bir adım daha ileri götürebi-

liriz bu öyküyü. Kafka insanın saplanmasıyla zamanın tek yönlü akışının nasıl kırıldığını anlatıyor; fakat, tuhaftır, zamanın düz bir çizgi halinde ilerlediğini düşünmemize sebep olan geleneksel imgeyi değiştirmiyor. Kafka zamanın doğrusal hareketine ilişkin geleneksel metafora bağlı kaldığı içindir ki, "o" son derece dar bir yerde duruyor ve ne zaman "kendi başına" bir hamle yapmayı düşünecek olsa savaş hattının üzerinde ve dışında bir bölgenin rüyasını görmeye başlıyor. Fakat bu rüya ve bu bölge, ta Parmenides'den Hegel'e kadar Batı metafiziğinin düşünceye ait bölge olarak düşlediği zamansız, mekansız, duyumötesi alandan başka nedir ki? Kafka'nın bu düşünsel-olay tasvirinde eksik olan şeyin, düşüncenin insanî zamanın tamamen dışına sıçramak zorunda kalmaksızın tecelli edebileceği bir mekânsal boyut olduğu apaçık ortada. Bütün ihtişamına karşın Kafka'nın hikâyesinin bir kusuru var: Eğer zamansal hareketin tek yönlü akışı insana yönelik ve insan üzerinde etkide bulunan karşıt kuvvetler halinde bölünüyorsa, bu hareketi hâlâ doğrusal bir hareket olarak düşünmek pek yerinde olmaz. İnsanın sürekliliğe saplanması ve bu sürekliliği kırması, kaçınılmaz olarak, kuvvetlerin başlangıçtaki yönlerinden hafifçe de olsa sapmasına yol açacaktır; bu durumda da, kuvvetler artık düz bir hat üzerinde çarpışmaz, bir açıyla kesişirler. Bir başka deyişle, "onun" durduğu boşluk, en azından potansiyel olarak, basit bir aralıktan ziyade fizikçilerin kuvvetler paralelkenarı diye adlandırdığı şeye benzer.

İdeal koşullarda, "onun" savaş meydanı olan kuvvetler paralelkenarını oluşturan iki kuvvetin üçüncü bir kuvvet doğurması gerekir. Bu, kuvvetlerin çatıştıkları ve üzerinde etkide bulundukları noktadan yola çıkan diyagonaldir ve onu doğurmuş olan iki kuvvetten bir farkı vardır: Karşıt kuvvetlerin her ikisi de köken itibariyle sınır tanımazlar; biri sonsuz geçmişten, diğeriyse sonsuz gelecekten gelmektedir; fakat, başlangıç noktalarının belirsizliğine karşın, çarpıştıkları noktada kesin olarak son bulurlar. Diyagonal kuvvetse, tam aksine, karşıt kuvvetlerin çarpıştığı noktadan doğduğu için kökeni bakımından sınırlı olacak, fakat sonsuzluktan köken alan iki kuvvetin ortak eyleminin ürünü olduğundan sonsuzluğa uzanacaktır. Kökeni bilinen, yönü geçmiş ve gelecek tarafından belirlenen, fakat nihaî sonu sonsuzlukta yatan bu diyagonal kuvvet, düşünsel faaliyet için en mükemmel metaforu oluşturur. Eğer Kafka'nın "o"su kendi kuvvetlerini bu diyagonal boyunca uygulayabilse, geçmişe ve geleceğe eşit uzaklıkta, düşünce zincirlerine özgü ağır, düzenli hareketlerle bu çapraz hat üzerinde ileri-geri yürüyebilse, meselin gerektirdiği gibi savaş hattından dışarıya sıçrayıp kargaşanın ötesine geçmezdi, çünkü bu diyagonal sonsuzluğa uzansa da kökleri şimdiki zamandadır ve oraya bağlıdır; ama -karşıtları tarafından en çok kendisine ait olan, sırf onun kendisini sürekliliğe saplaması sayesinde varlık kazanmış olan şeyi gereğince görüp inceleyebileceği yegâne yöne itilmiş olarak- geçmişle geleceğin kuvvetlerinin yarattığı ve sınırlarını çizdiği, sürekli değişen o muazzam zaman mekânı keşfederdi; zaman içinde, geçmişten de gelecekten de yeterince uzak olan ve "hakem"e savaşan güçleri tarafsız bir gözle değer-

lendirebileceği bir konum sunan yeri bulurdu.

Fakat, bu "yalnızca teorik olarak böyle," demekten kendini alamıyor insan. Çok daha büyük bir ihtimalle -ve Kafka'nın başka hikâyelerde ve mesellerde kaç kez anlatmış olduğu gibi- "o", kendisini savaş hattından çıkarıp kuvvetler paralelkenarının ideal koşullarda oluşturması gereken mekâna götürecek köşegeni bulamayacak, sürekli savaşmaktan yıpranmış, başlangıçtaki niyetlerini tamamen unutmuş, ve yaşadığı müddetçe üzerinde durmak zorunda olduğu fakat yuvadan ziyade savaş meydanına benzeyen bu zaman boşluğundan gayrı her şeyden bihaber bir halde, "yorgunluktan ölecektir."

Yanlış anlamalara yol açmamak için hemen belirteyim: Düşüncenin halen içinde bulunduğu koşulların iddiasız ve metaforik bir tasviri için başvurduğum bu imgeler yalnızca zihinsel olgular alanında geçerlilik taşır. Bu metaforlar tarihsel veya biyolojik zamana uygulanacak olursa hiçbir anlam taşımazlar, çünkü orada zaman-boşlukları söz konusu değildir. Yalnızca düşündüğü, yani ebedî olduğu -Kafka'nın son derece yerinde nitelemesiyle, "birisi" değil, "o" olduğu- ölçüde, somut varlığının tüm gerçekliğiyle, geçmişle gelecek arasındaki bu zaman boşluğunda yaşar insan. Bana öyle geliyor ki, bu boşluk çağdaş bir olgu değil, hatta belki tarihsel bir veri bile değil de, insanoğunun dünya üzerindeki varlığı kadar eski bir şeydir. Belki de ruhun bölgesidir bu boşluk; veya, daha ziyade, düşüncenin döşediği bir patika, düşünsel faaliyetin fanilerin zaman-mekânı içinde açtığı ve düşünce, hatırlama ya da öngörü zincirlerinin tarihsel ve biyolojik zamanın yıkıntısından kurtarabildikleri her şeyi götürdükleri küçük bir zamansızlık hattıdır. İçinde doğup büyüdüğümüz dünyanın ve kültürün aksine, zamanın can evindeki bu küçük zamansız-mekân miras alınamaz, geçmişten aktarılamaz, yalnızca gösterilebilir; sonsuz bir geçmişle sonsuz bir gelecek arasında kendisine bir yer açan her yeni kuşak, hatta her yeni insan, onu yeni baştan keşfetmek ve adım adım oluşturmak zorundadır.

Mesele şu ki, bizler böyle bir düşünme faaliyetine, geçmişle gelecek arasındaki boşluğa yerleşmeye, ne pek hazır ne de muktedir görünüyoruz. Tarihimizde çok uzun bir süre, daha açık konuşmak gerekirse Roma'nın kuruluşunu izleyen ve Roma kavramları tarafından belirlenen binlerce yıl boyunca, bu boşluk Romalılardan bu yana gelenek diye adlandırdığımız şeyle aşılmıştı. Modern çağ ilerledikçe bu geleneğin günden güne yıpranıp inceldiğini belirtmek bile gereksiz. Ve geleneğin bağı en sonunda tamamen koptuğu zaman, geçmişle gelecek arasındaki boşluk sadece düşünsel faaliyete özgü bir durum, düşünmeyi başlıca uğraş edinmiş birkaç kişiden gayrı kimsenin tanımadığı bir deneyim olmaktan çıktı; herkesi etkileyen, herkesin zihnini bulandıran, elle tutulabilir bir gerçeklik haline geldi. Yani, siyaset sahnesinde rol oynar oldu.

Çeviren: Deniz Erksan